

ÚGY FÁJ NEKEM...¹

– *Gagyi József beszélgetése Sztrátya Domokossal* –

M*egérkezésem után rögtön panaszkodással kezdi a beszélgetést: nem aludt az éjjel. Ezért következett a kérdés:*

– *Volt, amit nézni a tévében?*

– Hát volt, de olyanok, hogy nem volt érdemes nézni, s gondolom, jobb lesz, ha egyet alszok, de mikor felébredek, még tizenkettő sincsen, s még háromkor se aludtam, s mikor fel kellett kelni, hat órakor, megnéztem az órát, gondolom, olyan bágyadt vagyok, egy kicsit még aluszok, s nyolc órakor ébredtem meg.

– *De maga életében rendszeren aludt, olyan nem volt, hogy ne tudjon aludni.*

– Hát tudtam, hát, úgy aludtam, mint a csutak, ahogy letettem magam, úgy ébredtem meg. Fáradt voltam. Ez vele jár, olvastam volt, említettem is, az öregséggel, az öreg emberrel együtt jár a rossz alvás, a remegő kezek, a hajlott hát, a gyakori köhécseles, a fehér haj, a ráncos kezek, s sok mindent szeretne elintézni, szeretne sok rég nem látott ismerőssel találkozni, sok rég nem látott helyet bejárni, szeretne sok mindent megérteni s megértetni, de nincs már ideje, lejárt az óra, elégett a gyertya. Olyan szépen kimagyaráztam, hogy milyen az öregember. [*Kezébe rejti arcát, jellegzetes mozdulata... mosolyog, de olyan sírós a mosoly. – G. J.*] Egy könyvben olvastam, vallásos jellegű könyvben, Magyarországról hozta valaki a rokonságból, s akkor nálam volt egy darabig, s olvastam, hogy milyenek az öregek. S eszembe jut, ahogy az embernek a fizikuma hanyatlik, úgy változik a felfogása, a

1 A jobbágyfalvi (Csíkfalva község, Maros megye) Sztrátya Domokossal (1931–2018) 2014 októberétől haláláig, 2018 márciusáig folytattam rendszeres, rögzített beszélgetéseket. Szerencsés körülmény, hogy olvasó-író ember volt, életútja bemutatásához írott dokumentumok is rendelkezésre állnak. Az interjúzás folyamatában életéről, a vidék és korszak embereiről újabb és újabb kis események, részletek tárulnak fel, ezért volt érdemes vele mintegy 190 rögzített beszélgetést folytatni. A terepmunka anyagának feldolgozása folyamatban van.

szellemi, elvi, lelki állapota akkor igazodik helyre. Itt volt egy bácsi, még emlegettem is, Nagy János, ügyes ember volt, Balogh Gyuri maga mellé vette mérlegmesternek, sokáig, egy igazi józan parasztember volt. Mi nem voltunk barátok, affélék, csak úgy kerültünk barátságba, hogy kétszer is vettem tőle vágódísznót, s aztán rendesen jártunk el egymással szemben. Nem katolikus, unitárius ember volt. S aztán rendszerint olyan félfarcokúlag, úgy csúfokodott a vallásokkal, s a vallásossággal, mikor hallottunk valami harangszót, s kérdezte valaki, hogy vajon miért harangoznak, mert most nem szoktak, akkor biztosan valami első péntek, azt mondja, s máskor: biztosan valamilyen gyümölcsoltó, így-úgy, szóval úgy lebecsülte a vallásos felfogásokat. S telt-múlt az idő, s még temetésekkor is, az ők egyházukban mikor temetések voltak, olyan távol állott, nemigen volt ott, még a temetések se, nemhogy közel álljon. S ahogy telt az idő, mikor ő is hatvan, hatvanöt után, mikor volt, odaállott a társasággal a kántornak a háta meg, s a papnak a háta meg, s abba a kórusba ő is énekelgetett, s legalább végighallgatta, ha nem is mondta az imákat, odaállott, úgy oda önmagától! Nem mondtam én neki se, másnak se semmit, csak megfigyeltem, állj meg, hát János jó haza! Gondoltam. Aztán úgy meg is törött, 85 évesen halt meg. A fia a helyembe jött, villanyszerelő volt a Nirajulnál,² a Magyar idejében. Mert Magyar a veje volt, az a bizonyos elnök, s amellet villanyszerelő képesítése volt, s jött a helyembe taksálni,³ s aztán közben sofőr is volt, a kollektívben is volt előbb sokáig karbantartó, s akkor béinkadrálódott⁴ az intervenció csapathoz, sofőr is volt, technikus is, s olyan képesítést szerzett, hogy nagyobb kategóriája volt, mint a főnöknek. 100 kilowatt erősségű vezetékeknek volt, a főnöknek csak 20 kilowattig, szóval sofőr is, karbantartó is...

- Az a nagy probléma, ha az öreg egyedül van. Azt mondja, hogy az öreg találkozni akar, de hol találkozzon, ha a kortársak jó része már túlfelől van, akkor ott lehet találkozni.

2 A nyáradszeradai Nyárad Kisipari Szövetkezetről van szó.

3 Villanyáram-fogyasztási díjat szedni.

4 bekerült

- Hát így vagyok. Értesültem arról, hogy aki padtársam volt⁵ s a bentlakásban közelebbi barátom, Kis Tibor, földrajztanár volt Szentgyörgyön, szentdemeteri tanítónak a fia, meghalt, s Kardos János, gyermekorvos volt, láttam a fényképét az újságban a változás után, gyermekorvos volt, véckei, az is meghalt. Búzaházán Incze Domi meghalt, Májai Domokos meghalt, Májai Pisti meghalt, Molnár Ákos meghalt, s a tanárokat hallottam úgy szerre, legutoljára Horváth Ágoston halt meg, a latintanárunk, hogy örökké utánoztuk a délceg járását, olyan katonatisztnak-való-maga hordozása volt, úgy próbáltuk utánozni gyermekekül, de nem tudtuk eléggé, olyan tekintélyes mozgású volt. Őt láttam utoljára a templomban, mikor vasárnap jártunk tanfolyamra,⁶ a nyolcvanas évek vége felé. Vasárnap reggel, télben, nagy tél volt, s hideg volt, s korán jártak a buszok, s a kicsi vonat is, s ne a váróteremben, a pipafüstben kell várakozzak reggelig, a búzásbesenyői barátom kérdezte meg, munkatársam, hát maga milyen vallású, s mondom, s hát akkor miért nem jön oda, ahogy én szoktam, ő otthon kántorizált, ilyen tiszteletbeli munkát is végzett, hát menjünk a templomba, én oda szoktam menni, hét órakor mise van, s templomban vagyunk, akkor a vasárnapi kötelességünknek is eleget teszünk, s jó hely, szép hely, hát én nem tudtam, hogy olyankor van, s aztán azután ketten örökké, mint az orgonasípok, ott voltunk hátul egymás mellett a templomban. S ott láttam ezt a Horváth Ágostont, feleségestől, minden áldott vasárnap reggel, a hétórás misén, hát korán van reggel hét óra, télen, s ott volt örökké. S mondtam a barátomnak, hogy né, ki ez s mi ez. S annyira respektáltam, hogy szerettem volna megszólítani, de nem mertem, nem merészelttem, annyira respektáltam, hogy esetleg megmondja, hogy nem ismerlek. Pedig egy annyit elfogadhatott volna, hogy mondjam, hogy kívánok boldog nyugdíjas életet, öregkort, egy annyit mondhattam volna neki, s elmaradt. Úgyhogy... Nagyon sokan meghaltak. Szélyes Sándor osztálytársam volt, rég meghalt. Egyetlenegyszer találkoztam vele, itthon az édesanyjánál volt, mikor ott jártam a villanytaxaért. Aztán az édesanyjával

5 1942-1948 között őt osztályt végzett a marosvásárhelyi II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Gimnáziumban.

6 A Maros Megyei Villamossági Vállalat továbbképző tanfolyamára.

sokat beszélgettem, s az édesanyjának a testvére is, egy asszony, Salat Dénesné, az is ott volt, a fia osztálytársam volt, Salat Dénkó, nem tudom, az él vagy nem él. Sokat tárgyaltam a két öregasszonnyal, állítólag jegyzőleányok voltak, a köszvényesi jegyzőnek a leányai, oda voltak férjhez jöve. Aztán olyan jó magas szinten beszélgettek, nem tudom, milyen iskolájuk lehetett. De falusi asszonyok... Salat Dénesné, Dénes volt a férje s a fia is, szabó volt az öreg Salat Dénes, de olyan jó erélyes, kemény hangú ember, abban az időben halt meg, amikor én már oda jártam, s Szélyesnek is az édesanyja, Szélyes Imrének hívták az apját, közönséges parasztember volt, de olyan tekintélyesek voltak.

- *Volt ott még egy rokon, az volt a leghíresebb, Kacsó Sándor...*

- Az az asszonyoknak volt a testvére, úgy tudom, csak én nem ismertem, nem láttam, csak hallottam róla, politikus is volt, s nem tudom mi, abban az időben, a háború után, s állítólag azok között volt, akiket hibáztattak később, akiknek fel volt téve a kérdés, hogy hova csatlakoztok, Bukaresthez vagy Debrecenhez, akkor Debrecenben volt a magyar ideiglenes kormány, s ők Bukaresthez csatlakoztak, ezek közt abba a zsűribe tartozott, úgy hallottam, rádióból hallottam, honnan, de sokat emlegették Kacsó Sándort.

- *Híres család volt a Szélyes Sándoréké...*

- Igen, magas szintű származás. Aztán állítólag nagy barátság volt, összejártak, Balogh Edgár s Farcádi Elek, ezek jártak náluk, s politizáltak. Mind olyan, a legmagasabb szintű kategóriához tartoztak, én nem ismertem azokat, csak a nevüket hallottam itt-ott emlegetni. Farcádi Elek a kereskedelmi iskolának volt az igazgatója... csak a nevüket hallottam. Mikházán, abból a kicsi faluból, annyian voltak, majdnem tízen voltak az iskolában velem. S Remetéről egyetlenegy tudok, abból a nagy faluból, Birtók Sándor, aki Szovátán valami tisztviselőiséget, mit töltött be, de már nyugdíjas volt. Volt eset, hogy kávéztam vele a Fekete Medvében, s aztán az nyíltan mondta, hogy ő papnak készül. Még szobaparancsnok volt második koromban a szilenciumban, akkor hetedikes volt, de aztán mégsem lett pap.

Jobbágytelkéről nem volt senki, abból a nagy katolikus vallásos faluból, nem emlékszem, hogy lett volna. S Miházából, abból a kicsi faluból majdnem tízen voltak. Jankó Dénes s Jankó Karcsi, Szélyes Sándor s Salat Dénes osztálytársam volt, s Siklódi Dénes egyel fejebb, s Lokodi Feri, a kórház adminisztrátora lennebb volt vagy kettővel. S tudom is én, nem jut eszembe, annyi sokan voltak. Volt olyan, hogy vakációra jöttünk haza, tavaszon s ősön is, s jöttünk gyalog Moson felé, s velünk jöttek, s innen mentek tovább haza, hát egy tizenéves gyereknek Vásárhelytől idáig elég volt...

- *Hát az öregségről kezdtünk beszélgetni, s a kérdés: hogy mikor érezte öregnek magát? Mert ha 1989 után gazdálkodni kezdett, akkor nem érezhette öregnek magát.*

- Hát mindenesetre erőben éreztem még magam, de még a szolgálatnak⁷ az utolsó éveiben már mindegyre mondogattam, hogy ezt erősen tudják, hogy a nyugdíjat milyen korban kell megadni, úgy nehezedett rám az a szolgálat, vagy meguntam, mindenesetre fizikailag és elvileg is ránehezedik az emberre az addigi munka, az egyhangú kötelesség. S olyan jólesett itthon maradni. S kérdezték, hogy hát kezdem-e megszokni, mikor elmentem az utolsó fizetésért, s aztán voltam felhívatva a kedvezményért. Mondom, az otthont erősen hamar meg lehet szokni, erősen hamar. Aztán nekifogtunk, hamar kezdtünk gazdálkodni, s aztán az tett engem tönkre. Ugye, harmincéves koromban a kollektívben a nagy zsákokat hordtam, de már mikor hatvan felé közeledtem, sokszor azt mondták Szovátán, maga úgy meg van hajolva, s azt mondtam, édesapám is kicsit meghajlott ember volt, ő 56 éves korában halt meg, de rengeteg sokat dolgozott, fiatalon nagyon sokat, birtok volt, s aztán ahogy nyugdíjba jöttem, nem volt határa a munkának s az erőfeszítésnek, sokat dolgoztam, nagyon sokat. Aztán sok mindent termeltünk, mert olcsó volt a műtrágya, s olcsó volt minden, s annyi gabonát termeltünk, s azt emelgetni kellett. Úgyhogy ingyen nem ültem, nem ültünk, úgyhogy most iszom a levit.

7 1969–1993 között a Megyei Villamossági Vállalat alkalmazottja, villanyáram-fogyasztási díjbeszedő a Felső-Nyárárdmente falvaiban, innen megy nyugdíjba.

- *De hát mi a baj, panaszkodjon egy kicsit!*

- Hát éjszaka nem tudok aludni, s pálca nélkül nem tudok menni, s ott kiomlott az a fal a pajta bütüjénél, s ott kiszedtem azt a sok téglát, hogy rakjak újat, s alig tudtam elindítani, hogy úgy szárazon csak rakosgassam vissza, mert ott úgy posztul, mert cigánytégla, nem gyári téglá, mint ez a ház, ha kicsit megázik, elporlad, aztán melyik nap visszarakosgattam, mert jószolták a nagy havazást, nem jött el, hál' Istennek, de csak el fog jöni, aztán visszarakosgattam, amennyire tudtam, aztán rakjam vissza, legalább az ne posztuljon el. De közben kipoztult, nemcsak a talpa, a lába is olyan térdmagasságig kiesett, s aztán pockolom. S úgy fáj nekem, úgy gondolkoztam, hogy mi is fáj nekem, hát az az elmúlás, hogy nagyapáink idejében volt az a tagosítás, az ezernyolcázás évek első felibe, mikor volt az a felszabadítás, lényegében felszabadították a zselléreket, olyan alkalmi munkásokat, még Szabadok Rétjének hívják azt a határrészt, édesapámnak is volt ott egy darab földje, s a szüleinek, felszabadították s birtokot szereztek, birtokot kaptak, magángazdák lettek, liberek voltak. Azt mondták a háború után, hogy soha olyan jó dolga nem volt a falusi népnek, a földműves népnek, mint Ferenc Jóska idejében, aki az ezernyolcázás évektől egész tizennégyig uralkodott, hogy azt csinált, amit akart, csak ügyeltek a népre, hogy ne veszekedjenek, verekedjenek, aztán gazdálkodott, ki ahogy tudott, s egyik a másiktól úgy tanulta, figyelték a gazdák egymást, tanácsolták egymást, örökölték a birtokokat, s szereték s dolgoztak is mese nélkül, s ezeket mind ránk hagyták. Lényegiben megvoltak, s el volt indítva az a jó földműves társadalom, s mi [szótagolva, nyomatékosan - G. J.] nem tudtuk s tudjuk megtartani, világnomás vagy nem tudom minek nevezzem, viláगतalakulás történt, s történik, úgy, hogy a magunk hibáján kívül elolvadt a kezünkből, s elolvad minden, mint a hó, minél jobban szorítjuk, annál jobban elolvad, s meg kell semmisülnön, drága kicsi gazdaságok, amik voltak a faluban. Ott, akit mondtam, hogy beleszökött a kútba...

- *Igen, Fogarasi...*

- Ott a felesége tartotta a tehenet még egy darabig, s bejártam a testvéremnél az utcába, s jöttem ki, s hát tették fel a tehenet a kocsira,

s vitték el a vágóhídra! Hát megkönnyeztem azt is, hogy milyen jó kicsi gazdaság volt ott valamikor, s egy gazdaság megszűnt, a kocsi viszi az utolsó portékáját. Az öreg, amíg élt, annak a Fogarasinak az apja, annak olyan tehenei voltak, hogy igazán megérte volna lefényképezni. Úgy takarította s úgy pucolta s úgy kezelte s úgy járt el velük, hogy örökké néztük, hogy csináljuk úgy, mint Punga bá [szótagolva, nyomatékosan – G. J.], így hívtuk, csináljuk úgy, mint Punga bá, meg lehet nézni... A Cserén szomszédosok voltunk a földben, reajártunk egymásnak a földjire, s nem akartunk rámenni, mert az övének egy része már be volt vetve, de mondta, hogy eresszétek csak rea bátran, ősz van, nem árt a tapodás, még nem teszen kárt, én is reajárok a tiétekre. Mi még gyermekek voltunk, a háború után, de ő öreg bácsi volt, aztán megkértük, hogy legyen szíves, hintse el nekünk a búzáinkat, s nem tudom mi. Na jó, na, azt mondja, s kicsit olyan dunnyogva beszélt [utánozza – G. J.], lassan beszélt, s azt mondja Józsinak, a testvéremnek, te eriggy, hajtsad az enyémekeket, szántogassál, amíg mi vessük, ne álljanak a tehenek helyt, menjen az a munka is. S Józsi elment, s szántogatott a két tehénnel, s én mentem a mag előtt, ahol hullott, s ő hintegette, s na rendben van, utoljára még a szélét is kicsit beszórta, hogy a barázda martja ne maradjon üresen, na jól van, ez elég, nem kell többet tenni, egy marhanyomba megy négy-öt szem, egy akkora helyre az elég, kell csokrozzon! S nagyon pontos volt, a tehene oda ganézott, amikor megállott, a mi területünkre, s amikor megfordult visszafelé, hozta a kapát, s visszahúzta az ő földjére, hogy az ő növényét hizlalja! S mi ezt láttuk gyermekeként, s akkor mi is úgy csináltuk, vittük a kapát, s visszahúztuk, haha, hogy ő lássa! Na, aztán ilyesmiket...

– *Ez az igazi gazda, aki még erre is ügyel?*

– Igen, s aztán amikor a tehenek megálltak, kérődztek, s olyan volt a farkuk, tisztára mosva, mint a seprő, s akkor odaállott s megbontogatta, hogy olyan legyen, mint a legyező, s olyan tiszták voltak, hogy nem is kellett volna kezet mosni utánuk, ha velük járt a gazda!

- *Ezek kis részletek, Balogh Pali bácsi mesélte, hogy volt az a Pálczai bácsi, az a teheneknek a szarvát zsírral kikente, hogy legyen fényes, hát attól se jobban nem mentek, se több tejet nem adtak...*

- Hát igen, csak mégis, valahol úgy érezte a gazda, de ezek a kisebb gazdák voltak, ezzel kiegészítette a maga igényit, az a kisebb gazda, hogy pompásan tartotta. Mert voltak ilyen nagyobb gazdák, hogy nemhogy megpucolja az ökrököt vagy a marhákat, mikor vitte a vásárra, hanem még a lapáttal ganyét hányt rá, a hátuljára, mert vastagabbat mutat, vastagabbat mutat, mikor kiállítja a piacra. Kicsi dolgokon múlik el sokszor a nagy dolog. Ketten Józsvival mentünk a vásárra, ha borjút, ha tehenet vittünk, s beszélgettünk a rokonokkal, akkor azt mondta Demján János bátyám, hogy keressetek egy dombot, s dombra állítsátok, az eleje legalábbis álljon dombra, vagy keressetek egy kisebbet, s a' mellé, olyan mellé, ami kisebb, mint a tiétek, mert ez nagyobbat mutat, mint a másik, a szem olyan, mindjárt másképp osztályozzák a vevők. Kisebb mellé kell állítani, gyengébb mellé, mint a tiétek, s dombra, de hát ez a kicsi is, ez is valahol hozzájárul ahhoz a vizuális dologhoz, az efféle is hozzájárul. Itt is csinálták, hogy bézsírozták a szarvát, s megmosták úgy a teheneket, hátul a térdeiket is, mindent, ami mocskos volt, s a lovakat kockára pucolták, amikor a kefével meg volt simára keféelve, akkor hosszába meghúzták a kefét, s azután gyéren úgy mellette le, hogy úgy nézett ki, mint egy olyan lepedő, amit a falusi asszonyok szőttek, olyan táblásan, hogy amikor sütött a nap, még villogott, kockás volt az oldala a nagy fekete lovaknak, aztán néztük s próbáltuk mi is a teheneket is cifrázni. Hát milyen, láttunk ezt-azt, s próbáltuk utánozni, mert hát úgy képzeltük, s úgy tudtuk, hogy a gazdaemberek okosak, s tudják, hogy van, mert ha nem szól is, akkor is mikor odanéz, meglátja, hogy mit csináltunk, meglátja a gazdaember egyik a másikét, mi is megnézzük a másét, s más is megnézi az enyimet. Aztán így dolgozódtunk. Elindultunk, de aztán kezdődött a kvótarendszer, s mind súlyosbodott s súlyosbodott, s utoljára annyira törvényesítették, me' hát elfoglalt területek voltunk, legyőzött állam voltunk, s ha meggondoljuk, igazságos is volt, a legyőzött állam feletti uralkodás, hát a háborúra ráfizetett. Azt mondták azoknak, akikkel együtt voltam katona, a Nagykároly vidéki

fiúknak, akiket elvittek, öt évre internálták, hogy ti tettétek tönkre a hazánkat, s ti kell felépítsétek, ne járjon a szátok, szidták őket. Azt a fiatalságot elvitték, s öt évet lehúztak, sokan ottmaradtak közülük, ott haltak meg. S úgy uralkodtak.

- *Az öregnek van tapasztalata, amit mond, az talál, megfontolandó, érdemes meghallgatni. Ilyen öreg ember volt az utcában?*

- Igen, volt, sok volt, mert azt mondták, hogy meg kell hallgatni, hogy eriggy, kérdezd meg ettől vagy attól az öregtől, hogy mi a helyzet a gazdálkodásban. Volt ez a nagybátyám, édesanyám testvére, Demján Jánosnak hívták, édesapámnál két-három évvel idősebb volt. De csak hatvanöt éves volt, amikor meghalt. 1950. május 8-án temették, egy nappal azelőtt Jóska ment katonának, rukkolt be Vásárhelyen, szekérrrel mentek bé. S mikor a ragya teljesen elvitte a szőlőnket, úgy, hogy egy füleskosár szőlő lett az egész hegybe, s panaszkodtunk, hogy tönkrement a szőlő, a ragya elvitte a szőlőnket, s többet nem megyünk oda az idén, nincs mért odamenni, nincs mért kimenni. S azt mondta: nem szabad, a szüreten kívül, de még az ujjával így ráhagyogatott [*mutatja - G. J.*], minden munkát el kell végezni a szüreten kívül. Elég baj, hogy csak az az egy munka marad ki, amiért dolgozik. S ő sorolta el, hogy a legjobb körülmények között is az oltott szőlőnek egy esztendőben tizenkét rendbéli munkája van, abból csak háromszori permetezés, de ha kell, még ötször is lehet permetezni. Az azon fejül mejen, de tizenkét munkája van, hogy legyen jövőben is, mert ha nem, kipoisztul a szőlő. Ilyen beszédek voltak...

- *Történelmi dolgokról, a székelyek származásáról az öregek nem beszélgettek?*

- Nem, nem beszélgettek, csak hogy zsellérség volt, jobbágyság volt, földesurak voltak, s az elődök oda tartoztak, munkával, nagyapáink. De a gyermekeik, a mi szüleink már szabad emberek voltak. Általában székelyeknek tartották magukat, s magyarnak, de különösen 1880 előtt sok volt, aki görögkatolikus s más vallásokon voltak. S ahogy építették, felszentelték a templomot, nagyon sokan átállottak, olvastam róla, egyszerre hetven-nyolcvan család állott át római katolikusnak, s aztán

úgy odaszegődtek, hogy nagyon gyarapodott az egyház, s a társadalomnak az egész összetétele, viselkedése változott, változott a falunak a viselkedése. S mind magyarok, örökké magyarságra vágytak, a román időben is. Édesanyám sokat emlegette, hogy mikor kitört a tizennégyes háború, Ferenc Jóska sírt, meg van öregedve, azt mondta, hallották, pedig rádió s afféle nem volt, hogy háborúban vette át az országot, negyvennyolcban, negyvenkilencben, s háborúban kell hagyja, sírt a király, pedig mennyit küzdött, hogy békekességben éljen a nép az ő uralkodása alatt. S még azután is annyit hallottam, hogy hivatkoztak is rá többször, hogy úgy tettünk, mint Ferenc Jóska: mindent meg gondoltam, mindent megfontoltam. Mert vissza akarták tartani, s azt mondta, mindent meg gondoltam, mindent megfontoltam, de nincs más kiút, háborúba kellett bocsátkozni. Sokszor hallottam, s a régieknek volt éneke is, *Ferenc Jóska rézágyúja...* Magyaroknak tartották magukat, s törekedtek a szabad életre, az egyéni gazdálkodásra, nagyon törekedtek, hogy függetlenek legyenek mindenkitől. Nem is tartozott az államnak senki, egy kicsi adó volt, de azt mondták, ki lehet bírni, mert nem létezik államrend, hogy ne legyen adó, s azt is örökké taszigálták hátrafelé, majd megadjuk, majd később, kamatozott, az se volt baj, de nem volt nagy a kamat, mert az összeg sem volt nagy, úgyhogy kibírható volt a mondások szerint. A harmincas éveknek a vége felé, amire visszaemlékszem, a román uralomnak a vége felé szigorúbban vették, mert szekérrel jártak, s ha nem fizetett, vitték el a portékát, varrógépek voltak, paplany s párna volt a szekéren, s elvitték, azt mondták, viszik zálogházba, s elárverezik, mit csinálnak, s aztán ha valaki utánament, kifizette, visszaadták, amíg megvolt, s így kínozták a népet. Hát utolsó nap is, anyám ötszáz lejt kifizetett, apám nem volt itthon, már ilyen-olyan hírek voltak, s egy Simon nevű percceptor⁸ volt, s Fekete bával, kisbíró volt, egy olyan, minden rá volt száradva a bajszára, román volt, mert kevesen voltak a faluban, s ő kellett legyen, s nem egy írástudó, s annyit erőlködött, így foglalunk, úgy foglalunk, s édesanyám kifizette az ötszáz lejt adót. S délelőtt elmentek, délután már kiabálták az úton, hogy itt a magyar világ, visszaadták Erdélyt a magyaroknak, s az angolok így s úgy, s a németek, többet nem fizetett

senki se semmit, s édesapám annyit zúgolódott, hogy mért fizettél, mért nem hivatkoztál reám! Sokszor említette édesanyám, hogy Vásárhelyen valahol a nagy román templom mellett a járda szélén volt egy kezdetleges románkatonas-zobor, mint ahogy most van a szovjet katonáé, s egy tarisznyát akasztottak a szobornak a nyakába, s puliszkát tettek a tarisznyába valakik, s egy cédulát a hátára, hogy amikor mentek, vigyétek! A szobor megszólalt, hogy mikor mentek vigyétek, mert kilátásban volt, hogy mennek el a románok. Voltak ilyen torzsalkodások abban az időben. Hát a nagykárolyi katonacimborák mondták, hogy amikor vonultak be a magyarok, mert olyan határvidék volt, a román katonák már ki voltak vonulva, mert mind a városokban, a központokban voltak a kaszárnyák, akkor a magyar rezesbanda vonult bé, de zene nélkül, s a román rezesbanda vágta nekik a menetre a zenét, s azok bójóztak, s egymásnak lejelentkeztek katonásan, s kezdte a magyar rezesbanda verni a marsot, s a románok fordultak s masíroztak s eljöttek, ők voltak az utolsók, akik kijöttek a városból, s utánuk jöttek a magyar katonák. Olyan békességes úton foglalták el... Mi akkor vasárnap templomban voltunk, délelőtt korábban volt a mise, mert Pálffy⁹ ment filiába Sárdra, s lovas kocsival vitték. Neki kocsija volt, s a megyebírónak, az öreg Miholcsának voltak lovai, s fel volt ülve a hátsó ülésre Pálffy, s odaintett, jöttünk ki a templomból, s odaintett gyermekekül, menjetek bé, mert Róza néni ereszti meg a rádiót, s a magyarok most lépik át a határt, s hallgassátok meg. Róza néni a testvérenek a leánya volt, s egyik lába olyan merő volt, nem ingadott, valami lelte kicsi korában, aztán megengedte a rádiót, de úgy recsegett, mert olyan telepes rádió volt, akkor hallottuk legelőbb, hogy *Édes Erdély, itt vagyunk, érted élünk és halunk...*, nagy zeneszóval jöttek bé a magyarok, hallgattuk egész délig, meddig, a rádiót kereken álltuk, hát újság volt, hát kisiskolások voltunk 1940-ben...

- *Székeley ruha volt a családban, a szomszédban, viselték?*

- Hát fehér harisnya, de posztóból volt, nem mint most, hogy rongyból s vászonból csinálnak utánzatokat, s nem tudom mi, hanem az a télire való fehér harisnya, vasárnap abba öltöztek, persze volt

9 Pálffy János, Jobbágyfalva katolikus plébánosa

hétköznapi is, s volt fekete nadrág s fekete kalap, s mikor úgy felöltöztek, olyan tekintélyesek voltak az emberek, a férfiak abban az öltözetben, egymást respektálták, s aztán olyan oszlopszerűleg szerepeltek a társadalomban. Aztán az asszonyok kezdtek jobban cifrázkodni, ahogy jött a magyar idő, s a leányok még jobban, hát bent az utcában volt Balogh Lajos bácsinak két leánya, azok egyszerre pártákat tettek, aztán magyar ruhát, fehér köntöst, zöld kötény s piros lájbi, kimondottan magyarnak, s törekedtek örökké elöl, aki civil, az álljon hátrább, mondták, ilyen süketen, pedig voltak még olyan leányok, mint ők a faluban, mert ők nagyobb magyarok. Tudom, hordtuk a zabot az azelőtti hetekben, hordta édesapám a szekérrel a mezőből, s rakta az asztagba, s édesapám odaintette, ott volt fent az asztagon, eriggy, nézd meg, Balogh Laji komámnál ki van téve a magyar zászló? Mert egyesek kitették, s a másik nem. Eriggy, nézz be az utcán, ki van téve? Elmentem, s a kerítés hasadékán beleskelődtem, s ki volt téve, zsendelyes ház volt, régi ház, s a füstlyukon ki volt duvaszva, s fűtta a szél, s futtam vissza, mondtam, hogy ki van téve, a földig ér, piros fehér zöld, nagy hosszú, hogy fújja a szél, éri a fedelet. S mondjad anyádnak, hogy vegyen Szeredában¹⁰ nekivalót, s csinálja meg ő is, s tegye ki! S már olyan délutáni idő volt, s édesanyám fogta a pénzt s be Szeredába, de csak gyalog s úgy mezítláb, mert nyár volt még, meleg idő, kánikula, szeptembernek az elején, s hozta a hozzávalót, s a leánkákkal hamar nekiálltak, s kézzel s úgy-ahogy megcsinálták, s édesapám szerelt neki rudat s kitették, s ki a másik is, s a harmadik is, nem kellett jöjjön a csendőrség, hogy tegyék ki, mint Oltyán,¹¹ ahogy járt végig, s béhozta nekem, volt egy akkora zászlóm, mint egy zsebkendő, piros zászló sarlóval s kalapáccsal, s hát jó bé Oltyán, s hozza a zászlót, na hoztam magának egy zászlót, tegye el, s menjen, vegyen másikat, mert van a boltban. El kellett menjek s vegyek, hát sok helyen csak olyan volt, s ki kellett cserélni.

– *Mondták, hogy az itteniek azért nem igazi székeltek, mert nem olyan verekedősök, s nem olyan erőszakosak, nem az a típus, mint ott fent Gyergyóban...*

10 Nyáradszeredában

11 Az ötvenes-hatvanas években Csikfalva községben szolgálatot teljesítő milicista.

- Igen, nem olyan agresszív természetű. S hallottam, mikor ezt a Sófalvi papot ide helyezték, mert Gyergyóban volt, s onnan helyezték ide Jobbágyfalába, valakivel utazott ő a vonaton, s ott beszédbe jött, s szóba jött, hogy őt visszahelyezték a Nyárádmentére, s ott már meg van szokva, s azt mondta Sófalvi pap, hogy mehetünk bármerre az országban, de azt az..., hogy is fejezte ki, azt az engedelmes vagy lágylelkű népet nem kapjuk meg sehol az országban, mint akik a Nyárádmentin laknak, oda nyugton mehet egy előljáró, egy vezetőember, s akárki, oda bátran mehet, s számíthat rájuk, ott nem állnak szembe, s nem olyan harciasak a vezetőkkel szemben, mint más vidékeken. A székelység más, ott káromkodnak szemtől szembe, s ütik az asztalt s minden, de itt nem, itt ráhagyóbb természetű, s rábízta magát a vezetőkre.

- *Ez is székelység, csak nem olyan...*

- Csak nem olyan, de azért székelységnek s magyarnak tartják magukat, mert határosak s összetartoznak a Kis-Küküllő mentivel, s az a Nagy-Küküllő mentivel, Udvarhelyig el. Én nem jártam össze azokat a részeket, csak a Küküllő mentin, ahol el voltam helyezve, Küsmöd Etéd, Siklód. Én ott azokat az embereket magyarabbaknak néztem, mint mi, s ahol a szalmakalap múzeum van, Kőrispatak, vagy Hármásfalva, Makfalva, azok olyan magyarok, hogy magyarabbak, mint ez a vidék! Aztán hogy azok a jobbak vagy ezek? Mind a kettő, nem kell párhuzamot vonni, hanem úgy kell elfogadni, ahogy van, mindegyiket. Csak a faluk között is mennyi sok különbség van, mint a családok közt is, azt mondták, ahány ház, annyi szokás. Ahány falu, annyi természetű, annyi más... Emlékszem, mondták régebb, ha valaki a faluból nem kap feleséget, inkább felfelé menjen, ne lefelé. Inkább felfelé.

- *Ezt miért mondták?*

- Valahogy másabb, jobban elfogadható annak a népnek a természete, mint a lefelé valóé. Azok urizálnak, ezek inkább háziasabbak, azt mondták, inkább oda menjenek, felfelé, így tanácsolták, osztályozták a vidékeket is.

- Maga elmondta, magának ezek a kicsi faluk tetszettek, azt mondta, ezek a jók, Kendő, Márkod s Mája.

- Igen, azok, hát én jól feltaláltam magamot,¹² s jóhiszeműleg találkoztam mindenkivel, s különbséget nem is nagyon tudtam felhozni. Magyaróson inkább bizalmatlanok voltak velem szemben, s én is velük szemben, amíg megszoktuk egymást. Mert éreztem azt, hogy valahol nem bíznak az emberben. De miért? A rendszernek a rejtett titkai miatt, s a rejtett működése miatt, ezek miatt volt gyanús, aki megbízatást végzett, s tartózkodtak, ezért tartózkodtak. Aztán megszoktuk egymást, valahol egy régi könyv volt, s kezembe vettem, s maga ismeri ezt, hát hogyan ismerné, hát nekünk is ezek voltak az alapjai az elindulásnak, s benne ilyen versek voltak, s olyan versek, mondom, s a falusi embernek egész évi olvasnivalója benne volt, a gerendába dugták fel, hogy a gyermek nehozzá összetépje, kalendáriumot, s olvasták mindegyre. Az időjárás is meg volt benne hónapról hónapra jelölve, s dátumra, hogy augusztusban milyen idő lesz, s júniusban, a holdjárásról előre tudták, meg volt írva előre, mint a Máté evangéliumában.

12 Ugyanis villanyáram-fogyasztási díjbeszedőként járta a falvakat 1969–1993 között.